

svenske *Emigrationsutredning* tegner et troværdigt billede af den svenske indvandrerstrøm som helhed (s. 21). Endnu mere problematisk er det dog, at Willerslev tilskriver kurvens svingninger de vekslende lavkonjunkturer i Sverige og højkonjunkturer i Danmark. Det får endda være, at han begrundet tilfældigt overleverede sammenstød mellem svenske og danske arbejdere med bestemte lavkonjunktursår i Danmark (s. 192 f.); men at forklare den svenske indvandringens højdepunkt med en postuleret dansk højkonjunktur i midten af 1870'erne og 1880'ernes første halvdel (s. 21) er en alt for overfladisk forklaring på en meget mere kompliceret sammenhæng.

Argumentet gentages flere gange på de følgende sider, hvilket dog ikke gør det mere rigtigt. Kurvens svingninger er måske snarere udtryk for nogle kildetekniske forhold. Det er således bemærkelsesværdigt, at kurvens første top følger umiddelbart efter, at det i 1875 blev lovmæssigt påbudt arbejdssøgende indvandrere at være forsynet med en opholdsbog i Danmark. Når indvandringen iflg. den officielle statistik afmattes efter 1885, er det til en vis grad udtryk for, at opholdsbogen ikke skulle fornyes ved genindvandring til Danmark. Det sidste skal naturligvis ikke overskygge det faktum, at Sverige i løbet af 1890'erne blev bedre i stand til at beskæftige sin befolkning, et forhold der også afspejler sig i nedgangen i den oversøiske udvandring.

Når der ikke kan gives mere præcise tal for indvandringens omfang, er det selvsagt også vanskeligt at bedømme, hvor indvandrerne kom fra. Der er dog ingen grund til at betvivle, at omkring 90% blev rekrutteret i Sydsverige, syd for linien Gøteborg-Kalmar. Derimod er det lidt svært at forstå, hvordan Willerslev kan hævde, at det store flertal af de til Danmark indvandrede svenskere var landboer (s. 31), når han samtidig dokumenterer, at over 40% af indvandrerne kom fra Malmøhus len, hvorfra byudvandringen iflg. Willerslev var den herskende. Netop udvandringens koncentration til Malmøhus len burde have ledt til en mere nuanceret diskussion af de økonomiske motiver til opbruddet. Malmøhus len udskilte sig således iflg. Willerslev (s. 39) i positiv retning fra de øvrige sydsvenske lavtlønsområder i 1800-tallets anden halvdel.

På langt mere sikker grund er Willerslev, når han i kap. VI skildrer de vilkår, de svenske arbejdere blev budt i Danmark, med Hanemose teglværk på Lolland som et afskrækkende eksempel på rent feudale arbejdsforhold. Det er i øvrigt tankevækkende, at den største svenske indvandring gik til de områder, der samtidig registrerede den største danske udvandring, nemlig Lolland-Falster og Bornholm.

Den glemte indvandring er en både rigt illustreret og velskrevet skildring af den svenske indvandring til Danmark. Willerslev når rundt om de fleste problemer vedrørende indvandring/udvandring og har alligevel på prisværdig vis formået at begrænse sit stof, så de væsentlige problemer hele tiden træder frem, hvilket i betragtning af det omfattende, men spredte kildemateriale har været en yderst vanskelig opgave at løse.

*Niels Peter Stilling*

**KNUT HEIDER:** Norske politiske fakta 1884-1982. Oslo, Universitetsforlaget, 1983. 404 s. Nkr. 280.

Bogen er en ganske omfattende materialesamling, beregnet som hjælpemiddel i arbejdet med norsk politisk liv i de sidste hundrede år. Den rummer, foruden de

obligate oplysninger om regeringernes sammensætning og partierne og deres repræsentation i stortinget, også en oversigt over departementerne og en række landsomfattende organisationer. Dertil kommer afsnit om valg, både landspolitiske og lokale, resultater fra diverse meningsmålinger fra tiden efter 2. verdenskrig og endelig en del statistiske oplysninger om massemedierne, deres udbredelse o.s.v.

Samlingens kvalitet som hjælpemiddel beror naturligvis på, om den lige præcist har den oplysning, man netop nu står og mangler. Det er den situation, den er lavet til. En del af tabellerne – også andre end dem, Knut Heider selv kalder »kuriosa« synes mere inspireret af Guinness Book of Records end af forbilledet, »British Political Facts 1900-1979«.

*Henrik S. Nissen*

CLAUS BJØRN (red.): Dansk mejeribrug 1882-2000. Med bidrag af Claus Bjørn, Jørgen D. Rasmussen, Jacob A. Buksti, Erik Juul Jørgensen og Jesper Strandskov. Århus, De danske Mejeriers Fællesorganisation, 1982. 564 s.

Den industrielle forarbejdning af sødmælk til forædlede produkter som smør, ost, konsummælk og mælkekonserves blev introduceret her i landet for 100 år siden. Det første andelsmejeri blev som bekendt oprettet i Hjedding ved Varde 1882, og ret snart blev landet dækket med mejerier, de fleste organiseret på andelsbasis. De små lokalmejeriers epoke rakte langt op i 1950'erne, og først i 1960'erne indledtes en strukturrationalisering, som indtil nu har reduceret tallet fra godt 1.400 til ca. 200 mejerier. Tilsvarende er antallet af malkekøer nu reduceret til omtrent samme tal som i slutningen af forrige århundrede, nemlig godt 1 mill. stk. Til sammenligning kan nævnes, at tallet i 1933 toppede med 1,8 mill. stk. Alligevel er mælkeproduktionen mere end fordoblet i løbet af 100 år: 1900 var tallet 2,5 mill.t, 1979 ca. 5,2 mill.t. Dengang producerede man hovedsagelig smør til eksport; nu har osteproduktionen uddanceret smørret som vor vigtigste mejerivarer. Produktionen af mælkekonserves nærmer sig tilsvarende værdien for smørret.

Det er om denne udvikling, De danske Mejeriers Fællesorganisation i Århus har udgivet et større værk på 564 dobbeltspaltede, tættrykte sider, af omfang svarende til 3-4 alm. bøger. Claus Bjørn har skildret udviklingen fra 1882 til 1914, mejeribrugets fremvækstperiode; Jørgen Dieckmann Rasmussen den efterfølgende mæthedsperiode 1914-55 og Jacob A. Buksti reorganisationstiden 1955-82. I den første periode var det landmændene selv, som i vid udstrækning formede udviklingen ved at anlægge mejerier på sognebasis. Salget af de forædlede produkter havde de dog ikke helt den samme kontrol over, fordi private smøreksportører her beherskede markedet langt op i vort århundrede. Med udgangspunkt i reguleringssystemet under 1. verdenskrig fik organisationerne gradvis mere magt. Genindførelsen 1932 af centralt styrede afsætningsordninger i konsekvens af verdenskrisen markerede slutfasen for det private mejeriinitiativ. Stadig var det dog de godt 1.400 mejeribestyrrelser, som bestemte, hvorledes overskuddet skulle fordeles og anvendes på det lokale mejeri. Med mejerikoncentrationen efter 1960 og efter de forskellige produktions- og støtteordninger i den vanskelige E.F.T.A.-periode 1960-73 nåede organisationernes direkte indflydelse sit højdepunkt. Fællesmarkedsadministrationens placering i Bruxelles og i Landbrugsministeriets EF-direktorat har her bevirket, at mejeribrugets nu må søge at